

*Тема магістерської роботи: «Художня природа символів у новелах В. Стефаника»
Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор Білоус П.В.*

Символічна парадигма життєвої дороги у новелі «Дорога» В. Стефаника

Центральний образ твору – дорога. Структура цього символічного образу вказує на осмислення авторським «я» життєвого шляху – від народження до смерті. В українській міфології дорога співвідноситься із життєвим шляхом, це місце, де проявляється доля, вдача людини при її зустрічі з людьми, тваринами і демонами [1, с. 163].

Структурування цього образу в новелі В. Стефаника має свої особливості, зумовлені індивідуальним стилем автора. Початок дороги співвідноситься з дитинством, і цей її відтинок позначений використанням світлих, оптимістичних образів: дорога «ясна», «далека», «уднину вона була безконечна, як промінь сонця, а вночі над нею всі звізди ночували», «земля цвіла і квітами сміялася»; відповідним є і настрої Мандрівника – «очі його веселі, а чоло ясне, як керничка при вільній дорозі» [2, с. 64]. Образ «вільної дороги» символізує легкість, безтурботність, обнадійливість, що характерно для пори дитинства, а також для весняної пори («земля цвіла»).

Переосмислення життєвої дороги починається з того, що Мандрівник «людей спіткав». Символічна картина вражає його уяву: «Вбиті по коліна в землю, вони у безтямній многості падали і здоймалися. Чорними долонями стручували піт з чола і великими руками ловилися землі. Втома валила їх (...) А ніч клала їх у сон, як каменів (...) Земля стогнала під ударом їх сердець» [2, с. 64]. Тональність картини визначається темними барвами («чорні долоні», «ніч», «камені», «земля стогнала»), що досягається за допомогою символічних образів та означень. Так зображується перше зіткнення Мандрівника з реальним людським життям, і це завдає болю. Сповнений співчуття до нещасних людей, Мандрівник хоче їх захистити, стати виразником їхнього горя: «Із їх губів зливав слова, з чолів вичитав мислі, а з серць виссав почування. А як сонце родилося в крові і цілувало поміж довгі вії їх очі, то в його серці породилася пісня» [2, с. 64]. У цьому символічному образі В. Стефаник передає, по суті, своє бачення власної творчості, а точніше – її витоків, її життєвих імпульсів: ця творчість народилася від співчуття, од великого болю, спричиненого стражданнями людей, які постали на його життєвому шляху.

Дорога вела далі, але Мандрівник «знов людей побачив». Постає символічна картина живих: люди «стояли лавою. Перед ними колосисте море золота. Огонь їх пряхив, залізо плакало в їх руках (...) Всі в білих сорочках, як на великдень. Але снопи пропадали з-над дітей, і вогонь втерався в їх білі голови» [2, с. 65]. Символіка кольорів (золотий, білий, жовто-вогняний) суперечлива, вона не складає гармонійну гаму, а це створює враження урочистості і водночас неминучої фатальності. На перший погляд, перед нами образ тяжкої праці, але, з іншого боку, така праця виснажує людей: «Читав їх розлуку безсилу. По їх чолах копалися рови один коло одного. Губи їх засихали і біліли. Серця заходили жовцю» [2, с. 65]. Усвідомлення того, що людина приречена на тяжкий труд, який забирає силу і не приносить радості, породжує песимізм Мандрівника: «Сила його і гордість впали на тверду дорогу». Розчарування увійшло в душу Мандрівника, а дорога стала «твердою» – таке означення має тут виразний символічний смисл. І такою дорогою вже нелегко іти: «Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує».

Спасінням на такому шляху могла стати любов («на свіжій ріллі під веселою дугою стояла його любов»). Знов оживають барви (райдуга), щось нове з'являється у житті (символ «свіжої ріллі»). Але любов, що постає тут у символічному персоніфікованому образі, відповідає Мандрівникові, що не може до нього прийти, бо він – «отрута». Тож розв'язалось усе так: «поклав на чорну ріллю окрушки своєї пісні і поволікся далі» [2, с. 65]. У цих словах вловлюємо алюзію на те, що з неможливістю любові згасає і творчість («пісня» тут є символом творчості, творчої долі).

Заключний етап дороги – сумний: «Дорога темна, як сліпому молоденькому каліці» [2, с. 65]. Відбувається символічна подія: «Одного дня спотикнувся об гріб своєї мами». Символічна суть цієї події полягає в тому, що Мандрівник втрачає головну опору в житті: у небуття відходить мати, яка привела його на білий світ. Могила матері – знак, який попереджує про минулість, про те, що життєва дорога переходить у стадію свого завершення: «Потім я поклав голову на хрест і почув від нього мороз» [2, с. 65], де «хрест» якраз і символізує «завершення», «кінець». Далі Мандрівник вже не живе повноцінно, а «плететься» – «безіменний і самотній». Попереду – тільки могили, тобто втрата рідних, близьких, знайомих. Зрештою, «як перейшов сто гробів, то сто перший його був» – «припав до нього, як давно до маминої пазухи» [2, с. 65]. Початок і кінець зімкнулися, шлях земний завершився – так символічно завершує новелу В. Стефаник.

Цікавим з погляду архетипної символіки є такий вислів у новелі «Дорога»: «вона (дорога. – Ю.Х.), як полотно, під ним угиналася [2, с. 65]. В українській міфології надзвичайно показовою є

семантика полотна (рушника) як життєвої дороги. Найбільш поширений варіант тлумачення слів: «полотно бачити у сні пророчить шлях – дорогу» [3, с. 37]. Ця дорога, з одного боку, пов'язана зі світлим, радісним, із початком нової справи (так розгортається символіка у новелі В. Стефаника), а з іншого – з переходом в «інший» світ (так завершується новела).

У художньому мисленні В. Стефаника, що так яскраво реалізувалося в новелі «Дорога», наявні такі архетипні образи, які характеризують колективне несвідоме, – «земля», «небо», «вогонь». Вважається, що ці образи належать до найдавніших, з ними пов'язуються першоеlementи світобудови.

У новелі образ землі набуває різнопланового вираження і смислового забарвлення – залежно від «відтинку» земної дороги. На першому відтинку «земля цвіла і квітами своїми сміялася до нього» – це весняна, пробуджена, розповита земля. Далі на шляху трапляються люди, які «вбиті по коліна в землю» – тут земля набуває значення долі, якоїсь тяжкої повинності, неминучої пастки для людини, котрій судилося жити на землі (скоріше йдеться про образ селянина, котрий прив'язаний до землі і в «поті чола» змушений працювати на ній, аби вижити, як це напропорочено Богом, котрий вигнав, за біблійною легендою, Адама та Єву з раю). У новелі В. Стефаника земля постає живою істотою – «земля стогнала під ударом їх серць», тобто вона відчуває і сприймає життя людей.

Надалі образ землі зринає в картині «свіжої ріллі», що символізує оновлення, надію, плодючість. Земля і тут уявляється живою істотою, здатною радіти людській любові: «Земля радувала її білими слідами». Згодом тональність образу, а відтак і символічне значення його змінюється: «свіжа рілля» стає «чорною ріллею», на яку спадають «окрушки пісні», тобто настає розчарування та безвихідь. Поступово образ землі трансформується в образ могили (багатьох могил). Таким чином, у новелі розгортається символічна парадигма образу землі.

Природно, що образ неба у новелі також наявний, він супроводжує образ землі як своєрідний антипод, але без неба не мислиться життєва дорога. Якщо земля є предметним, конкретним узагальненням дороги, то небо – це одухотворення дороги: воно постає як зоряний простір («уночі над нею (дорогою) всі звізди ночували»). Загрузлі «по коліна у землі» люди падали в сон (образ утоми), але їхні обличчя «обернені до неба, як море голов проти моря звізд» [2, с. 64]. Небо набуває іншої семантики, коли йдеться про жнива: «Полинялі пустирі небесні бездушно звисали над ними» [2, с. 65]. Утомлені тяжким трудом, прив'язані ним до землі, люди стають байдужими до неба і таким чином втрачають духовність, стають бранцями розлуки та болю («читав їх розлуку безсилу»). Тому-то образ птаха приземлено, і він уже не літає в небесах, а тягнеться дорогою і «своїх крил на собі не чує». Тут і зникає небо, до кінця новели цей образ вже не зринає, натомість приходять темрява, чорна рілля, могили.

Образи «сонця» і «вогню» також задіяні у новелі. На своєму початку дорога уподібнюється променю сонця, тобто символізує життєтворчу енергію, освітленість, оптимізм. Ускладнюється образ сонця у подальшому тексті. Змінюється настрій Мандрівника – змінюється символічне значення сонця: ранок зображується як народження кривавого сонця («сонце родилося у крові»), що зумовлене осмисленням тяжкої людської долі. Зрештою, образ сонця трансформується в образ жнивної спеки, в образ вогню: «Огонь їх прагнув» [2, с. 65]. Саме цей вогонь стає в новелі В. Стефаника символічним поглинанням людського життя: «і огонь втирався в їх білі голови».

Отже, у невеликій за обсягом новелі письменник вдається до низки архетипних символічних образів, за допомогою яких розкриває суттєві життєві цінності, масштабно змальовує земну дорогу людини, досягаючи психологічної глибини і художньої виразності.

Література

1. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
2. Стефаник В. Новели. – Львів: Карпати, 1984. – 152 с.
3. Дмитренко М. Символіка снів. – К., 1992. – 84 с.